

УДК 811.161.2

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-8\(14\)-40-53](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-8(14)-40-53)

Гмиря Людмила Володимирівна кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології, Київський національний лінгвістичний університет, вул. Велика Васильківська, 73, м. Київ, 03150, <https://orcid.org/0000-0001-8562-2746>

Мунтян Олександр Олександрович кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології та перекладу, Київський національний університет технологій та дизайну, вул. Мала Шияновська (Немировича-Данченка), 2, м. Київ, 01011, <https://orcid.org/0000-0002-7004-0249>

ЕВОЛЮЦІЯ ВЖИВАННЯ ФЕМІНІТИВІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті зроблено спробу простежити розвиток фемінітивів української мови. Розглянуто номінативні одиниці на позначення жінок від індоєвропейського періоду до виникнення української писемності та державності.

Зацікавленість таким лінгвістичним явищем, як фемінітиви в українських наукових колах охоплює найрізноманітніші аспекти, що свідчить про низку невирішених питань. У цьому контексті мета статті полягає у виявленні інтро- та екстралінгвістичних чинників розвитку фемінітивів в українській мові, а також у дослідженні номінативних одиниць на позначення жінок в українському медійному просторі.

Автори статті виявили фемінітиви спільноіндоєвропейського походження, проаналізували лексичні одиниці, що іменують жінок, які утворилися в праслов'янський період і збереглися в українській літературній мові. Вивчення номінативних одиниць на позначення жінок у давньоукраїнській, староукраїнській, новоукраїнській та сучасній українській мовах уможливорює встановлення закономірностей розвитку фемінітивів в українській літературній мові.

У статті наголошується, що основним способом деривації став суфіксальний спосіб з найпродуктивнішим суфіксом *-к(а)*. При цьому інші способи морфологічної деривації, а також морфолого-синтаксичний та лексико-семантичний є малопродуктивними у словотворенні фемінітивів.

Автори зосередили увагу на екстралінгвістичних явищах, що призвели до творення фемінітивів у різні історичні періоди. Сучасним позамовним чинником появи номінативних одиниць на позначення осіб жіночої статі стали процеси фемінізації у всьому світі, а також гостре гендерне питання. Під час аналізу медійних текстів виявлено, що зміни в країні відображуються і в мові, тому з початком повномасштабного російського вторгнення в Україну в медійному дискурсі з-поміж інших актуалізувалися такі фемінітиви, як «колаборантка, волонтерка, ветеранка».

Результати дослідження дають змогу зрозуміти своєрідність фемінності як інтралінгвістичного явища, а також як регіонального, соціолінгвістичного, лінгвокультурологічного феномену.

Ключові слова: деривація, екстралінгвістичний чинник, інтралінгвістичний чинник, медійний дискурс, номінативна одиниця, фемінітив.

Gmyrya Lyudmyla Volodymyrivna Ph.D. in Philological Sciences, Docent of the Philology Department of Educational Tehnologies, Kyiv National Linguistic University, Velyka Vasylkivska St., 73, Kyiv, 03150, <https://orcid.org/0000-0001-8562-2746>

Muntian Oleksandr Oleksandrovich Ph.D. in Philological Sciences, Docent of the Department of Philology and Translation, Kyiv National University of Technologies and Design, Mala Shyianovska (Nemyrovycha-Danchenka) St., 2, Kyiv, 01011, <https://orcid.org/0000-0002-7004-0249>

EVOLUTION OF THE USE OF FEMINITIVES IN THE UKRAINIAN LANGUAGE

Abstract. The article is an attempt to trace the development of feminine terms in the Ukrainian language. The nominative units for women from the Indo-European period to the emergence of Ukrainian writing and statehood are considered.

The interest in such a linguistic phenomenon as femininities in Ukrainian academic circles covers a variety of aspects, which indicates a number of unresolved issues. In this context, the purpose of the article is to identify the intro- and extra-linguistic factors of the development of femininities in the Ukrainian language, as well as to study the nominal units denoting women in the Ukrainian media space.

The authors of the article testified to the femininities of common Indo-European origin, analyzed lexical units naming women that were formed in the Proto-Slavic period and have been preserved in the Ukrainian literary language. The study of nominative units for the designation of women in ancient Ukrainian, old Ukrainian and modern Ukrainian languages makes it possible to establish the regularities of the development of feminine forms in the Ukrainian literary language.

The article emphasizes that the main method of derivation was the suffixal method with the most productive suffix *-к(а)*. At the same time, other methods of morphological derivation, as well as morphological-syntactic and lexical-semantic ones, are not very productive in the formation of feminine words. The authors focused on the extra-linguistic phenomena that led to the creation of femininities in different historical periods. The modern extra-linguistic factor in the emergence of nominative units for females is the processes of feminization around the world, as well as the acute gender issue.

The analysis of media texts revealed that changes in the country are also reflected in the language, so with the beginning of the full-scale Russian invasion of Ukraine, such femininities as «коллаборантка, волонтерка, ветеранка», among others, became relevant in the media discourse.

The results of the study make it possible to understand the originality of femininity as an intralinguistic phenomenon, as well as a regional, sociolinguistic, linguistic and cultural phenomenon.

Keywords: derivation, extralinguistic factor, intralinguistic factor, media discourse, nominal unit, feminine.

Постановка проблеми. Фемінітив – нова форма слова на позначення осіб жіночої статі, що часто використовується у професійній діяльності. Це лексичне явище досі є незвичним для сучасних українців і не дуже поширеним у сучасній українській мові. Однією з причин цього є те, що русифікація 1930-х років призвела до виходу з ужитку багатьох слів.

На початку 20-го століття в українських наукових колах активно обговорювали фемінізм. У своїй книзі «Наша літературна мова» Іван Огієнко зазначає: «Наша мова витворила паристі форми для назв істот: чоловічі й жіночі, наприклад, учитель – учителька, професор – професорка, гість – гостя, друг – другиня, учень – учениця» [1, с. 47]. А потім в Україну прийшли 1930-ті з тотальною русифікацією.

Відомо, що зміни в суспільстві завжди відображаються в мові. Нині зростання кількості фемінітивів в українській мові свідчить про те,

що українські жінки активно залучені до всіх суспільних процесів і сфер діяльності, що українська мова жива і розвивається. Це також мовна боротьба за нашу ідентичність і новий крок до відокремлення себе від імперіалізму, який століттями тяжів над українцями.

У 2019 році було затверджено оновлену версію українського правопису, в якій уточнено механізм утворення фемінітивів. Іншими словами, такі іменники, які раніше вживалися лише в розмовному або художньому мовленні й здебільшого мали зневажливе значення, тепер можуть офіційно використовуватися в усіх сферах мовлення.

Проблема сприйняття жіночого роду виникає не лише в Україні, а й в інших слов'яномовних країнах. Однак, порівняно з українською мовою, фемінітиви набагато поширеніші й здебільшого є нормою в таких мовах, як словацька, чеська та польська.

Здебільшого українці не відчують потреби у фемінітивах. Однак уникнення фемінітивів збіднює мову, робить її більш канцелярською. Чоловічий та жіночий рід не є тотожними. Позбавлення офіційної мови фемінітивів створює враження втрати жінками активної соціальної ролі. Навіть в одній професії чоловічі та жіночі назви відображають різні поняття:

акушерка – фахівець з народження дітей;

акушер – лікар з високим статусом;

секретарка – жінка, яка веде діловодство;

секретар – людина з великою відповідальністю (державний секретар, учений секретар);

майстер – людина, яка робить щось майстерно;

майстриня – жінка, яка вмє вишивати або в'язати [2].

Варто також зазначити, що фемінітиви не є унікальними лише для української мови. Вони поширені в інших слов'янських мовах, а також в німецькій та іспанській. Слід розуміти, що ми самі вирішуємо, в якому напрямі розвиватиметься мова – в північно-східному чи центральноєвропейському.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика досліджень фемінітивів має в лінгвістиці тривалу історію: вона була частиною багатьох загальних і спеціалізованих досліджень у 20-му столітті та стає все більш актуальною в 21-му столітті. Фундаментальною розвідкою в історичному аспекті є монографія М. П. Брус «Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування» [2]. Крім того, гендерний аспект в історико-лінгвістичній славістиці вивчає Г. П. Півторак [3]. Зі свого боку, А. М. Архангельська розглядає фемінінні інновації в новітньому

українському назовництві [4]. Дослідження І. М. Копистинської та І. В. Бойчук присвячені гендерній проблематиці інформаційного ринку Івано-Франківська [5]. Л. А. Москаленко вивчає ідентифікацію осіб жіночої статі в «Актових книгах Полтавського полкового суду» (1683 – 1740 рр.) [6]. О. Ю. Пода розглядає фемінітиви і маскулінітиви як гендерні маркери журнальних заголовків у контексті гендерної політики західноукраїнських часописів для жінок [7]. Словотворчим засобам фемінітивів присвячено розвідки А. М. Нелюби [8].

Як засвідчує аналіз останніх досліджень і публікацій, присвячених фемінітивам, зацікавленість цим лінгвістичним явищем в українських наукових колах охоплює найрізноманітніші аспекти, що свідчить про низку невирішених питань.

Мета статті полягає у виявленні інтро- та екстралінгвістичних чинників розвитку фемінітивів в українській мові, а також у дослідженні номінативних одиниць на позначення жінок в українському медійному просторі.

Виклад основного матеріалу. Фемінітивна підсистема української мови формувалася протягом усієї історії свого розвитку: від дописемних часів та впродовж усієї писемної доби, зазнаючи розширення і збагачення. Українські жіночі імена мають індоєвропейське походження, тобто вони сформувалися в часи спільного розвитку індоєвропейських діалектів, які настільки віддалені від сучасності, що найменш відновлені у порівнянні з іншими дописемними етапами.

Проте невелика кількість жіночих імен у багатьох індоєвропейських мовах може довести, «згідно з етимологічними словниками, що такі найменування виникли в той час, коли індоєвропейські мови об'єднувалися і формувалося фемінітивне значення» [9]. Слід зазначити, що на індоєвропейське походження вказували лише первинні корені, які мали номінативні значення, а статус усталених одиниць давні фемінітиви набули вже за спільнослов'янської доби [3]. Індоєвропейські фемінітиви диференціювали жінок за родинними стосунками *baba, *dъci (*dъcere), *žena, *zъly (*zъlyve), *mama, *mati (*matere) та атрибутивними ознаками (*vъdova, *děva) [2].

У праслов'янській основі це недиференційовані слова, тому їхній зв'язок з індоєвропейською основою можна виявити лише за допомогою етимологічного аналізу. Такі позначення осіб жіночої статі були основою для творення нових слів і лексичних значень у праслов'янській мові (*matъka, *sestrica) і особливо в історії розвитку української фемінітивної підсистеми [3; 9]. Слова індоєвропейського походження,

що позначають жінок, та їхні похідні були перенесені до давньоукраїнської мови, і писемні пам'ятки того часу відображають більшою мірою непохідні фемінітиви у порівнянні з похідними [2; 9].

Як вже зазначалося, українцям фемінітиви відомі з найдавніших дописемних часів, їхня функція відображена в оригінальних і перекладних текстах, а найдавніші імена раннього писемного періоду – це фемінітиви індоєвропейського та праслов'янського походження. Це назви осіб за спорідненістю та назви жінок за діяльністю, становищем, стосунками, віком та іншими ознаками, що походять з праслов'янської мови. Вони входять до текстів перших пам'яток української писемності: «Руської правди» XI століття та «Слова о полку Ігоревім» XII століття.

Нагадаємо, що «Руська правда» – це збірка стародавнього руського права, що була складена в Київській державі в XI–XII століттях, та у якій найбільшою мірою відображені специфічні риси української мови зі всіх відомих українських пам'яток. В ній зафіксовано такі фемінітиви, як «дщерь, госпожа, жена, кормилиця, мати, матерь, ремествениця, роба, сестра».

Зі свого боку, «Слово о полку Ігоревім» відоме як героїчна поема кінця XII століття та як пам'ятка літератури періоду України-Русі. У цьому творі виявлено фемінітиви «дѣва, дѣвица, дѣвка, жена, мати, Богородица».

Відомо, що «індоєвропейські фемінітиви збереглися з різними семантичними, стилістичними, фонетичними, граматичними змінами дотепер і становлять сьогодні незмінну, статичну категорію слів (баба, дьчи, вдова, мама, няня, свекри, тета, ятри та інші)» [2, с. 13]

Іменники жіночого роду закріпилися в праслов'янській лексиці завдяки особливостям власного мовного розвитку та впливу екстралінгвістичних чинників. Наприклад, багато іменників жіночого роду на *-ниц(я)* з'явилися в праслов'янську добу на позначення жінок з різних причин, вони не стали характерним феноменом в українській мові.

У давньоукраїнських пам'ятках зафіксовано деякі іменники на *-ниц(я)*, які було успадковано з праслов'янської мови, як-от: «заступниця, ключниця, наложниця, начальниця», що трапляються в «Повісті минулих літ». Появу фемінітивів на *-ниц(я)* вчені пояснюють впливом старослов'янської мови, для якої характерним був суфікс *-ниц(я)*, котрим послуговувалися для творення книжних слів [2; 9].

Згодом в українській мові поширився суфікс *-к(а)*, з яким виявлено деякі фемінітиви у праслов'янській мові, як-от: «бабька, дружька, женька, лѣнивька, лукавька, мамька, мѣзинька» [2, с. 22].

Певну роль у появі фемінітивів, починаючи з давньоукраїнського періоду, відіграла церковнослов'янська традиція в книгописанні, маючи вплив на всю писемність та стимулюючи поширення таких слів, як «Богородица, жена, владычица, дъщерь, мати, попадя, приснодѣва, свѣсть», які було виявлено в «Галицько-Волинському літописі» [2; 3].

Поява та використання фемінітивів визначалася екстралінгвістичними чинниками і залежала від рівня суспільного розвитку на кожному історичному етапі. Оскільки у Київській феодальній державі виникла необхідність соціальної сегрегації населення, то з'явилися різні терміни для позначення жінок вищого і нижчого статусу, як-от: *жена, княгиня, мати, цариця і дъвица, наложница, рабыня, любодѣица* [3, с. 28].

Що стосується періодів Галицько-Волинської держави, Великого князівства Литовського та Речі Посполитої, то фемінітиви, що позначали суспільну верхівку та духовенство, траплялися на письмі частіше, ніж номінативні одиниці, що іменували простих жінок, адже життя простого народу не було цікавим для книгописання.

Наступним чинником розвитку фемінітивів стало те, що литовський статут визнав рівноправність представників обох статей, таким чином з'явилися фемінітиви «стенничка, отчичка, землянка». Хоча жінка й стала самостійною й повноправною особистістю, однак її роль в суспільстві залежала від соціального статусу чоловіка або ж батька, що відображено у словах «чашникова, хоружанка, протопопиха» [10]. У часи козацтва існував фемінітив «гетьманша», а у творах Тараса Шевченка зафіксовано номінативні одиниці «царівна» та «полковниця» [11, с. 103].

Слід зазначити, що на розмежування іменників чоловічого та жіночого роду значний вплив мали прикметники. Ця частиномовна категорія виокремилася з категорії імен і набула власної словозмінної парадигми з розрізненням за родами (любь, любя, любо) [3].

Давньоукраїнська мова успадкувала морфологічний спосіб деривації: основним став суфіксальний спосіб, а найпродуктивнішим – суфікс *-к(а)*, на чому наголошує Марія Брус: «універсальним засобом вираження фемінітивності став словотвірний тип *-к(а)*, який охоплює сьогодні чимало словотвірних моделей» [2, с. 22] Цікаво, що внаслідок такої суфіксальної деривації з'явилися різноманітні словотвірні типи фемінітивів, які розвивали свою продуктивність або не змінювалися. Інші способи морфологічної деривації, а також морфолого-синтаксичний та лексико-семантичний були малопродуктивними у словотворенні фемінітивів.

Тривалий час фемінітиви не функціонували в українській мові, але не зникали з її лексичного складу, а були присутні в

загальноживаному мовленні, однак мало відображалися в писемній формі. Слід зазначити, що номінативні одиниці на позначення осіб жіночої статі з'являються спочатку в народній мові, а вже звідти переходять до літературної.

Варто згадати також про так звані фемінітиви-діалектизми. Мовознавці вважають, що найбільша їхня кількість виникла в говорах південного-західного наріччя. Так, у гуцульському говорі виявлено слова: баденка «мешканка низовини», боцмачька «товстунка», гоптирька «міцна жінка», гелевачька «повна жінка», кагленка «неохайна жінка», калюхачька «товстуха», лабачька «довгонога жінка», лицачька «повнощока жінка», льонтрачька «волоцюга, ледарка», машкарниця «бруднуля»; у закарпатському: жіванка «хитрунка», «здоровуля», кішассуня «панночка», «примхливиця», криндавка «плакса, капризниця», кусурдачка «непривітниця», мізерачка «мізерна жінка», німкошка «мовчунка»; у бойківському: висікачка «гостроязика», віддойниця «чарівниця», гирниця «марнотратниця», зателепанка «негідниця», зведенька «приймачка», паскудниця «мерзотниця», фендерига «розпусниця»; у наддніпрянському: байодка «вітровійка», кацунка «боягузка», коверзуля «каверзниця», куйдоха «жінка із завивкою», мамалижниця «любителька мамалиги», невтьопанка «неакуратна жінка» та інші [2, с. 278]

Сучасним екстралінгвістичним чинником появи номінативних одиниць на позначення осіб жіночої статі стали процеси фемінізації у всьому світі, а також гостре гендерне питання.

Фундаментальною роботою, присвяченою вивченню фемінітивів в українській мові, на нашу думку, є монографія М. П. Брус «Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування». Дослідниця зазначає, що «на сучасному етапі фемінітивна підсистема української мови охоплює основну частину лексики, характерної для попереднього століття (переважно без історизмів, архаїзмів, радянїзмів), як засвідчують лексикографічні видання ХХІ ст.» [2, с. 235]. У своїй розвідці Марія Брус виокремлює сучасні фемінітиви, які є або новими, або актуалізованими, за такими семантичними розрядами, як: виробнича діяльність; інтереси, уподобання, здібності, характер, темперамент, поведінка, стосунки, внутрішній стан, зовнішній вигляд; територіальні, національні, племінні, етнічні, расові ознаки; церковно-релігійні ознаки; фізичні, психологічні, фізіологічні стани; родинні зв'язки та відношення.

Як засвідчують медійні тексти, у яких найкраще відображається сучасна українська мова, до фемінітивів на позначення виробничої

діяльності належать: лінгвістка, літературознавиця, багетниця, антропологиня, експертка, вступниця, здобувачка, ліцеїстка, магістрантка, педагогічка, початківка, астрологиня, макетниця, дегустаторка, зварювальниця, екіпірувальниця, ветеранка, лідерка, метреса, конгресвумен, колаборантка, маніпулянтка, компресорниця, зварювачка, лицювальниця, бортрадистка, десантниця, міліціантка, механізаторка, кінологиня, психологиня, компаративістка, оздоблювальниця, кондитерка, зв'язківка, літунка, парфумерниця, соціологиня, забудовниця, комерсантка, лоточниця, підприємниця, роботодавиця, орендаторка, винаймачка, візажистка, віспоцпейка, гінекологиня, дантистка, дієтологиня, косметичка, законодавиця, підсудна, позичкодавиця, операторка та ін.

Відомо, що зміни в країні відображуються і в мові, тому з початком повномасштабного російського вторгнення в Україну в медійному дискурсі актуалізувалися такі фемінітиви, як «колаборантка, волонтерка, ветеранка». Зазначені одиниці зафіксовано у заголовках медіа-текстів, наприклад:

– *100-річна ветеранка Другої світової розповіла, як переживає війну РФ проти України* (<https://www.unian.ua>, 09.05.2022);

– *Колаборантка з коханцем-окупантом викрала та вивезли до РФ 15-річну дівчину: історія порятунку дитини* (<https://tsn.ua>, 16.05.2023);

– *«Це істерика»: волонтерка розповіла, як люди не хочуть евакуюватися з фронтових зон* (<https://www.unian.ua>, 06.04.2023).

Попри воєнний стан жінка хоче завжди залишатися жінкою, тому у медійному просторі трапляються статті про здоровий спосіб життя та красу, у яких вживаються фемінітиви на позначення таких професій, як дієтологиня та візажистка, як-от у заголовках:

– *Дієтологиня назвала способи позбутися нічних перекусів* (<https://toneto.net/>, 16.06.2023);

– *Зоряна візажистка розповіла, як малювати брови, яких немає* (<https://ukr.media/>, 24.04.2023).

Щодо семантичного розряду, який включає інтереси, уподобання, здібності, характер, темперамент, поведінку, стосунки, внутрішній стан та зовнішній вигляд, то до нього належать такі номінативні одиниці, як: автолюбителька, бандерівка, інтересантка, кавоманка, мілітаристка, неофітка, вікіпедистка, гуситка, діаспорянка, ексгібіціоністка, ігроманка, імажиністка, інтересантка, інтуїтивістка, комформістка, користолобка, ксенофобка, кубістка, лівоцентристка, мілітаристка, політикиня, членкиня, жвинда, задавачка, ініціативниця, мерзенниця, наївнячка, захвойдаха, лахманниця, мантелєпа, кучерявка, мародерка та ін.

Одиниці цього розряду зафіксовано у текстах повідомлень, які відображують політичні та суспільні події. Так, у заголовку «Членкиня Європарламенту зустрілася з лідерами української діаспори в Чикаго» (<https://www.ukrinform.ua>, 22.05.2023), зафіксовано іменник членкиня на позначення представниці Європарламенту. У наступному прикладі вжито іменник мародерка, який актуалізувався в українському медійному дискурсі з початком повномасштабного вторгнення росії в Україну: «У Харкові затримали мародерку, яка розбила вітрину магазину» (<https://izvestia.kharkov.ua/>, 19.07.2022).

У статті під назвою «Крилата Костенко і Лазуткін-каратист: в Києві відкрили виставку шаржів» (<https://gazeta.ua/>, 06.04.2017) автор повідомлення використовує іменник кавоманка у контексті: «Кожен шарж відтворює неповторний образ письменника <...>. Кавоманка Євгенія Коненко, що випиває кілька десятків чашок кави за добу, зображена з філіжанкою кави».

Зі свого боку, територіальні, національні, племінні, етнічні, расові ознаки представлені, наприклад, фемінітивами *деревлянка, індоєвропейка, косів'янка, арнаутка, барселонка, домініканка, дубайка, егейка, поміщиця, отаманиха, отаманівна, бранка, полонянка, кметиця, остарбайтера, гастарбайтерка, бездомниця, заробітчанка, острожниця* та ін.

Останнім часом в українському медійному просторі актуалізувалися такі фемінітиви, як: *заробітчанка* та *гастарбайтерка*. Ці лексичні одиниці відтворюють сприйняття жінок, які поїхали працювати закордон, як українцями, так й іноземцями. Примітно, що фемінітиви *заробітчанка* та *гастарбайтерка* вжито у контекстах про художні фільми або літературу, як-от у статті під назвою «Римма Зюбіна: Щоб зіграти Медею, не обов'язково вбивати власних дітей» (<https://umoloda.kyiv.ua/>, 24.07.2020) у контексті: «Римма Зюбіна – відома театральна та кіноакторка, телеведуча і волонтерка. Вона зіграла понад 50 ролей в театрі і близько 100 – у кіно <...>. Серед найвідоміших: українська заробітчанка в Італії Дарина у фільмі «Гніздо горлиці» <...>».

У статті під назвою «На 'Книжковому арсеналі' підслуховують розмови між письменниками» (<https://gazeta.ua/>, 05.10.2012) зафіксовано фемінітив *гастарбайтерка*: «Із читачами зустрінесться й австрієць Йозеф Вінклер <...>. Представить книжку про українську гастарбайтерку, яка після закінчення Другої світової війни залишилася в Австрії».

Фемінітиви, які вербалізують церковно-релігійні ознаки жінки, представлені іменниками *вірянки, гріховниця, побожниця, бехайстка*,

вудуїстка, бенедиктинка, греко-католичка, боголюбця, великогрішниця, євангелістка, ісламістка та ін. Наприклад, у повідомленні під назвою «Піп із 'тітушками': на Закарпатті громада після переходу до ПЦУ не може повернути собі церкву» (<https://umoloda.kyiv.ua/>, 16.09.2020) вжито іменник «вірянкa» у реченні: «Вірянкa Ганна Попович, також мешканкa Ділового, донькa постраждалої під час конфлікту літньої жінки, додає: «Була ситуація, коли прихильники ПЦУ сказали Івану Майору, що хочуть замінити його на іншого священника через незгоду перейти від МП до ПЦУ». Як вкотре демонструють приклади, вживання фемінітивів не лише відтворює активну життєву позицію жінок, а й зображує ті соціально-політичні зміни, що відбуваються у країні.

Фізичні, психологічні, фізіологічні стани жінок вербалізовані в іменниках *бездіткня, клаустрофобка, неплідниця, породілля, положкня, здохлячка, маразматичка, лівцунка, покійниця* та ін. Слід зазначити, що з-поміж цієї групи фемінітивів найбільш уживаним у сучасному українському дискурсі є іменник «породілля». Його високу частотність вживання пояснюємо тими жахами, які переживали вагітні жінки на початку повномасштабного вторгнення росії в Україну, коли мусили народжувати у підвалах під вибухи. Тому нині у медійному просторі існує багато розповідей про те, що відбувалося з породіллями, адже світ має знати про ці злочини. Прикладом вживання фемінітиву «породілля» слугує заголовок статті «'Могла народити прямо в підвалі': породілля про перші дні повномасштабного вторгнення рф» (<https://www.radiosvoboda.org/>, 27.07.2023).

Крім того, з-поміж фемінітивів, що вербалізують фізичні, психологічні, фізіологічні стани, у медійних текстах трапляється іменник «покійниця», однак у псевдомістичному контексті, як-от у статті під назвою «Повернулася з того світу: жінка, яку в лікарні визнали мертвою, ожила на власних поминках» (<https://focus.ua/uk/world/>, 17.06.2023): «У Еквадорі під час власних похоронів ожила 76-річна жінка, яка була оголошена мертвою в лікарні. 'Покійниця' почала стукати зсередини труни».

Фемінітиви на позначення родинних зв'язків та відношень представлені іменниками *байстрючка, тітка, тітонька, тіточка, діверка, ньенька, падчїрка, сноха, ятрївка* та ін.

Іменник «падчїрка» зафіксовано у контексті статті про вбивство дитини вітчимою, що має назву «Тиждень помирала вдома: 4-річну дівчинку до смерті побив батько» (<https://gazeta.ua/>, 17.11.2021). У реченні аналізованій фемінітив взаємодіє з маскулінітивом «вітчим», що додатково вказує на родинні зв'язки: «У селі Паладь-Комарівці

поблизу Ужгорода на Закарпатті п'яний вітчим 34 річний Сергій Давидов побив стільцем падчірку 10-річну Маю».

Все частіше в українському медійному дискурсі трапляється фемінітив «ненька» у переносному значенні для вербалізації не родинних зв'язків, а для позначення України. Приклад вживання цього фемінітиву зафіксовано в статті «Освічені намагаються збагнути – чим керується народ» (<https://gazeta.ua/>, 09.07.2020) у реченні «Він – 'дитя землі' із суто українським ставленням до неї як до неньки». Позначення України словом «ненька» засвідчує любов до країни та прояв патріотичності, адже з вторгненням росії в Україну українці почали виявляти більше поваги та любові до своєї країни.

Отже, активне творення і вживання фемінітивів в українському медійному дискурсі свідчить про відновлення питомої мовної ознаки. Кількість фемінітивів зростає та набуває тенденції формування номінативних одиниць на позначення жінок, співвідносних із назвами чоловіків.

Висновки. Інтралінгвістичні чинники появи нових та актуалізації старих фемінітивів – це природне явище прагнення відновити творення лексичних одиниць на позначення жінок за різними ознаками. Цей феномен розвивався під впливом живої усної мови, що стала основою для формування української писемної мови. До екстралінгвістичних чинників належать нові умови соціалізації жінок за часів існування незалежної української держави, розширення соціальної активності та професійної зайнятості жінок, вплив феміністичного руху в розвинених країнах світу та війна в Україні. Застосування жіночих назв у загальноновживаній українській мові та їх використання в різних стилях писемності можливе через унормування стилістично нейтральних фемінітивів. Однак сучасна фемінізація – це лише спроба виробити типову словотвірну форму чи модель, а нові лексикографічні та лінгвістичні дослідження можуть стати вирішальним чинником в уніфікації та систематизації загальноновживаних фемінітивів, особливо в діловій сфері. У результаті систематичного та послідовного вживання поряд з маскулінативом стилістично нейтральний фемінітив може увійти в писемну та розмовну мову і стати загальноновживаним.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо у дослідженні неофемінітивів в українському медійному дискурсі.

Література:

1. Огієнко І. (митрополит Іларіон). Наша літературна мова / Іван Огієнко (митрополит Іларіон); упоряд., авт. передм. і комент. Микола Тимошик; Фондація ім. митрополита Іларіона (Огієнка). Київ: Наша культура і наука, 2011. 349 с.

2. Брус М. П. Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування: монографія. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019. 440 с.

3. Півторак Г. П. Історико-лінгвістична славістика: вибрані праці / відп. ред. В. Г. Скляренко. Київ: Видавництво «Наукова думка», 2015. 512 с.

4. Архангельська А. М. Фемінінні інновації в новітньому українському назовництві. *Мовознавство*. 2014. № 3. С. 34–50.

5. Копистинська І. М., Бойчук І. В. Гендерна проблематика інформаційного ринку Івано-Франківська. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово: науковий журнал* / гол. ред. В. М. Мойсишин. Івано-Франківськ, 2017. № 4(40), 2018. № 3(47). С. 395–401.

6. Москаленко Л. А. Ідентифікація осіб жіночої статі в «Актових книгах Полтавського полкового суду» (1683 – 1740 pp.). *Мовознавство*. 2009. № 6. С. 32–41.

7. Пода О. Ю. Фемінітиви і маскулінітиви як гендерні маркери журнальних заголовків у контексті гендерної політики західноукраїнських часописів для жінок. *Держава та регіони. Гуманітарні науки: науково-виробничий журнал*. 2008. № 3. С. 87–95.

8. Нелюба А. М. «Гендерна лінгвістика» і малопродуктивні словотворчі засоби. *Лінгвістика: збірник наукових праць*. Луганськ, 2011. № 1. С. 135–137.

9. Брус М. П. Історія фемінітивів-субстантиватів української мови. *Наукові праці. Серія «Філологія. Мовознавство»: науково-методичний журнал*. Миколаїв: Видавництво Чорноморського державного університету ім. Петра Могили, 2010. Т. 119. Вип. 106. С. 4-9.

10. Словник староукраїнської мови 14-15 століть у двох томах. Київ: «Наукова думка», 1978. С. 592.

11. Брус М. П. Відображення категорії жіночості в поетичній мові Тараса Шевченка. *Київські полоністичні студії* / наук. ред. та упоряд. Р. Радішевський. Т. XXVI. Київ: ТОВ «ДІА», 2015. С. 102–107.

References:

1. Ohienko, I. (mytropolyt Ilarion) (2011). *Nasha literaturna mova [Our literary language]* / Ivan Ohienko (mytropolyt Ilarion); uporiad., avt. peredm. i koment. Mykola Tymoshyk; Fundatsiia im. mytropolyta Ilariona (Ohienka). Kyiv: Nasha kultura i nauka [in Ukrainian].

2. Brus, M. P. (2019). *Feminityvy v ukrainskii movi: heneza, evoliutsiia, funktsionuvannia [Feminines in the Ukrainian language: genesis, evolution, functioning]: monohrafiia*. Ivano-Frankivsk: DVNZ «Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stefanyka» [in Ukrainian].

3. Pivtorak, H. P. (2015). *Istoryko-lynhvistychna slavystryka [Historical and linguistic Slavic studies]: vybrani pratsi / vidp. red. V. H. Skliarenko*. Kyiv: Vydavnytstvo «Naukova dumka» [in Ukrainian].

4. Arkhanhelska, A. M. (2014). *Femininni innovatsii v novitnomu ukrainskomu nazovnytvstvi [Feminine innovations in the latest Ukrainian naming convention]*. *Movoznavstvo – Linguistics* [in Ukrainian].

5. Kopystynska, I. M., Boichuk, I. V. (2018). *Henderna problematyka informatsiinoho rynku Ivano-Frankivska [Gender issues in the information market of Ivano-Frankivsk]*. *Prykarpatskyi visnyk NTSh. Slovo: naukovyi zhurnal – Carpathian Bulletin of the National Science School. Word: a scientific journal* / hol. red. V. M. Moisyshyn. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].

6. Moskalenko, L. A. (2009). Identyfikatsiia osib zhinochoi stati v «Aktovykh knyhakh Poltavskoho polkovoho sudu» (1683 – 1740 rr.) [Identification of female persons in the "Act Books of the Poltava Regimental Court" (1683-1740)]. *Movoznavstvo – Linguistics* [in Ukrainian].

7. Poda, O. Yu. (2008). Feminityvy i maskulinityvy yak henderni markery zhurnalnykh zaholovkiv u konteksti hendernoi polityky zakhidnoukrainskykh chasopysiv dlia zhinok. Derzhava ta rehiony [Femininities and masculinities as gender markers of magazine titles in the context of gender policy of Western Ukrainian magazines for women. State and regions]. *Humanitarni nauky: naukovo-vyrobnychiy zhurnal – Humanities: scientific and production journal* [in Ukrainian].

8. Neliuba, A. M. (2011). «Henderna linhvistyka» i maloproduktyvni slovtvorchi zasoby. ["Gender linguistics" and unproductive word-formation means] *Linhvistyka: zbirnyk naukovykh prats– Linguistics: a collection of scientific papers*. Luhansk [in Ukrainian].

9. Brus, M. P. (2010). Istoriia feminityviv-substantyvativ ukrainskoi movy [The history of feminine substantives in the Ukrainian language]. *Naukovi pratsi. Seriya «Filolohiia. Movoznavstvo»: naukovo-metodychnyi zhurnal – Scientific papers. Series "Philology. Linguistics": scientific and methodological journal*. Mykolaiv: Vydavnytstvo Chornomorskoho derzhavnoho universytetu im. Petra Mohyly [in Ukrainian].

10. Slovnyk staroukrainskoi movy 14-15 stolit u dvokh tomakh (1978) [Dictionary of the Old Ukrainian Language of the 14th and 15th centuries in two volumes]. Kyiv: «Naukova dumka» [in Ukrainian].

11. Brus, M. P. (2015). Vidobrazhennia katehorii zhinochosti v poetychnii movi Tarasa Shevchenka [Reflection of the category of womanhood in the poetic language of Taras Shevchenko]. *Kyivski polonistychni studii – Kyiv Polonist Studies / nauk. red. ta uporiad. R. Radshevskyi. T. KhKhVI*. Kyiv: TOV «DIA» [in Ukrainian].